

Олександр КАНЧАЛАБА

70 РОКІВ ВІД СМЕРТІ ПРОФЕСОРА МАР'ЯНА ПАНЧИШИНА

„Він належав до трійці (побіч Митрополита А. Шептицького та президента ЗУНР д-ра Костя Левицького) найвизначніших громадян Галичини першої половини двадцятого століття“ — так охарактеризував професора Мар'яна Панчишина колишній редактор „Діла“ д-р Іван Німчук.

6 вересня 1882 р. в сім'ї Івана та Іванни (Агафії) Панчишин народився син якого назвали Мар'ян-Михайло. Мар'ян вже в першому класі гімназії за успішне навчання був звільнений від оплати „до тих пір поки буде навчатись на відмінно“. 1896 року продовжив навчання в гімназії Франца-Йосифа, 1903 року закінчив навчання з відмінними оцінками і отримав свідоцтво зрілості з рекомендацією для вступу в університет.

В другій половині 1903 р. Мар'ян Панчишин, син Івана Панчишина власника фіакра, русин, греко-католицького віросповідання записався на медичний факультет Львівського університету, зареєстрований у книзі студентів університету (ДАЛО, фонд 26, оп.15 ,спр 821). Мар'ян Панчишин отримував стипендію Самуеля Гловінського впродовж шести років (ДАЛО, фонд 26, оп.10,спр.130), навчання поєднує з працею, щоб заробити на своє утримання. Жага до знань, працелюбність виділяють студента серед колег. На четвертому році навчання 1907 року виступає з доповіддю на 10-му з'їзді польських лікарів-природників, де представляє свої анатомічні дослідження будови нирки та неправильності судинного укладу. Для завершення навчання отримує стипендію Кароля Суботи (ДАЛО, фонд 26, оп.10, спр.216). Медичний факультет закінчив 1909 року, отримав диплом доктора медицини, і був прийнятий демонстратором на кафедрі анатомії медичного факультету Львівського університету,

якою керував професор Генрик Кадий. В 1910 році Мар'ян Панчишин стає асистентом медичного факультету отримує військове звання асистента резерву в шпиталь № 14. Поряд з основною роботою на кафедрі анатомії Панчишина починають цікавити внутрішні захворювання, і він стає волонтером на кафедрі внутрішніх хвороб у проф. Антонія Глюзінського.

В червні 1910 року створюється українська студентська організація „Медична громада“, до якої вступає Мар'ян Панчишин та організовує в Підлютім санаторій, завдяки матеріальній допомозі Митрополита Андрея Шептицького. Великий меценат надав у розпорядження санаторію приватне приміщення — „білу палату“ — для хворих студентів на туберкульоз. В той час туберкульоз „косив“ студентську молодь (Звіт діяльності „Медичної громади“ за 1911р.).

1911 року військове міністерство Австро-Угорщини призначає Мар'яна Панчишина „асистентом лікаря в резерві“.

1912 року Мар'ян Панчишин, іменований асистентом клініки внутрішніх хвороб у Львові, приймає керівництво над новоствореним університетським рентгенологічним інститутом при медичних клініках, разом з тим розвиває свою наукову та дидактичну діяльність. В цьому ж році призначений головним лікарем військового резерву та обраний секретарем Львівського лікарського товариства (польського). Для вдосконалення свого фаху, щороку виїжджає на кілька місяців до закордонних університетів. Остання наукова подорож відбулась 1913 року до Німеччини та Англії.

З вибухом Першої світової війни був мобілізований на фронт в діючу армію, полковим лікарем, а потім став командантом пересувного бактеріологічного шпиталю. За відвагу та забезпечення лікування вояків у фронтових умовах був відзначений трьома військовими нагородами.

1917 року проф. Антонію Глюзінському запропонували очолити кафедру внутрішніх хвороб у Варшаві. Професор хотів взяти зі собою першого асистента Мар'яна Панчишина і поїхати разом з ним. Тому з фронту був відкликаний військовий лікар, капітан Мар'ян Панчишин. У Варшаві відкривалась широка перспектива для наукової діяльності. Панчишин декілька разів у 1917—1918 р.р. їздив до Варшави, де підготовляв відкриття кафедри, але з вибухом революції в Східній Галичині, і проголошенням ЗУНР 1 листопада 1918 р. та загостренням національних відносин між поляками та українцями Мар'ян Панчишин резигнує з виїзду до Варшави.

Починається новий етап в житті Мар'яна Панчишина, визвольні змагання призводять до чіткого визначення національної та політичної позиції, він працює на перев'язувальних пунктах, веде переговори про

припинення бойових дій для обміну пораненими, в Українському Горжанському комітеті, опікується пораненими вояками та полоненими. Тут він зустрів санітарну хорунжу Української Галицької Армії, Ольгу Кривокульську, яка в майбутньому стала його дружиною.

1919 року покидає державну роботу через шовіністично настроєну частину працівників медичного факультету, і відкриває приватну практику на вул. Гловінського, 2а, водночас поринає в громадське та політичне життя, працює в Українському допомоговому комітеті, шпиталі „Народна лікарня“ ім. Митрополита Андрея Шептицького, провадить роботу для згуртування українських лікарів Галичини, розкиданих війною, вкладає свою енергію у відновлення діяльності Українського Лікарського Товариства.

Новий „дарунок“ від окупаційної польської влади — заборона вступу українській молоді у вищі навчальні заклади. М.Панчишин організовує таємні медичні курси, які згодом перетворились у медичний факультет Українського Таємного Університету у Львові (1920-1925рр.). Заняття проводились з невеликими групами студентів 7-8 осіб у підвальних приміщеннях, приватних квартирах з 5-ої години ранку. Після складання першого ригорозуму студентам діставали документ, який давав можливість продовжувати навчання за кордоном, а саме в Чехословаччині, Австрії, Німеччині. Виїзд за кордон здійснювався нелегально, але стипендію студенти отримували від М. Панчишина регулярно. Стипендії для студентів виділяв також Митрополит Андрей Шептицький. Велике враження справляла популярність М.Панчишина серед громадянства, хворі тягнулись до нього із сіл та міст усієї Західної України. Незаможні знали, що доктор ніколи не відмовить їм в огляді, а ще дасть гроші на ліки, а то і на залізничний квиток додому. Бажаючих потрапити до лікаря було так багато, що М.Панчишин встановив попередній запис. Відомо, що народний доктор відмовився прийняти поза чергою князя Сапегу, виняток робив для тих, хто був переслідуваний з політичних мотивів польською поліцією. Мар'ян Панчишин 1920 року відновив діяльність Українського Лікарського Товариства, був обраний його головою, та запропонував видавати „Лікарський вісник“, профінансував його власним коштом. Згодом до його фінансування приєднався д-р Яков-Броніслав Овчарський. Добрим помічником у цих справах була його колега Ольга Кривокульська. 1921 року Мар'ян Панчишин та Ольга Кривокульська одружуються. Мар'ян Панчишин продовжує викладацьку роботу, лікарську практику та громадську діяльність.

У 1923 р. в родині Панчишина народився син Мар'ян. Потрібне було нове приміщення для сім'ї, що збільшується, та кабінет для лікарської

практики. Поблизу, на вул. Клушинській. З 1923 року Магістрат м. Львова дає дозвіл докторові М.Панчишину будувати віллу. Львівський архітектор Казимир Теодорович, на замовлення д-ра Панчишина, виконав проект будови двоповерхового будинку в стилі модернізм з рисами української народної дерев'яної архітектури (ДАЛО, фонд2. оп.1 спр.4566) Будівництво закінчено 22 липня 1925 року. 14 вересня комісія Магістрату остаточно дає дозвіл на замешкання. Цього ж року народився молодший син професора — Юрій Панчишин. Сьогодні вілла по вул. Кармелюка, 3 є пам'яткою житлової архітектури поч. ХХ ст.

Вілла на вулиці Клушинській стала осередком бурхливої діяльності М. Панчишина. Обладнавши свій кабінет рентгенапаратом фірми „Сіменс“ професор отримав можливість особисто обстежувати своїх пацієнтів та встановлювати діагноз. Ще з вечора шикувались в чергу селянські фіри, котрі привозили хворих. Кондуктори трамваю оголошували зупинку: „доктор Панчишин“. Огляд хворих здійснювався до пізньої ночі, а тих, кого знесилений доктор не міг прийняти, залишав ночувати.

Одночасно у віллі проводились заняття Українського Таємного Університету, а коли приходила поліція попереджені студенти переходили в почекальню і вдавали пацієнтів, які чекають на допомогу.

Мар'ян Панчишин був першим деканом медичного факультету Українського Таємного Університету (УТУ) один рік обирався ректором університету, тричі — проректором. Увесь час був членом університетського сенату.

Після розпаду Австро-Угорської імперії, в роки панування Польщі, на українських землях були несприятливі санітарні умови, здоров'я українського народу занепадало, а захворюваність і смертність складала високий відсоток. Необхідно було налагодити просвітницьку роботу серед населення Галичини з поборювання різних інфекційних захворювань та догляду за немовлятами. Доктор М.Панчишин організує виїзди в різні кутки Галичини з науково-популярними лекціями на санітарно-гігієнічну тематику, з профілактики туберкульозу та про догляд новонароджених дітей. В кінці 1928 р. М.Панчишин організує Українське Гігієнічне Товариство, для якого купує за свої кошти двоповерховий будинок на вул. Уейській 14. (тепер вул. М.Устияновича), де розміщає протитуберкульозний диспансер, обладнаний рентгенапаратом, придбаним за його кошти, а згодом з ініціативи Романа Осінчука починає працювати Євгнічна порадня (1937 р.), яка за своєю програмою не відрізнялася від перших медико генетичних консультацій. Багато лікарів-українців залучив М.Панчишин до роботи для подолання цих інфекційних недуг та до пропаганди здорового способу життя. Результатом цієї роботи було вагоме зниження вживання алкоголю населенням.

1939 рік вносить нові зміни в життя Галичини і д-ра М.Панчишина. В Галичині встановлюється радянська влада, зважаючи на популярність „народного лікаря“ серед населення влада висуває його депутатом до Народних зборів, а потім обирають Мар'яна Панчишина депутатом до Верховної Ради СРСР.

Комісаріат охорони здоров'я УРСР, який був обізнаний з діяльністю М.Панчишина у сфері поборювання захворювань, організатора медичного факультету Українського Таємного Університету, Українського Гігієнічного Товариства, директора протитуберкульозного диспансеру, доброго організатора, присвоює йому звання професора без захисту дисертації.

Його призначають начальником обласного управління охорони здоров'я. У 1940 р. проф. Мар'ян Панчишин очолює кафедру внутрішніх хвороб новоствореного медінституту, відокремленого від Львівського університету. Професор велику увагу приділяє організації навчального процесу і науковій тематиці кафедри.

Мар'ян Панчишин формувався, як особистість в умовах ліберальної Австро-Угорщини, і мав досвід політичної боротьби в міжвоєнній Польщі, тому не міг змиритися з безправністю і беззаконням советської влади, не міг сприйняти сталінського терору, який заливав Галичину. Мар'ян Панчишин не міг врятувати невинно репресованих, не міг нікому допомогти — така була влада! Така була дійсність.

1941 р. започаткував останній, особливо трагічний період життя проф. Панчишина. Під час відступу Червоної армії зі Львова більшовики хотіли його евакуювати, а може й взагалі ліквідувати охоронцями НКВС. Врятувався завдяки передбачливості свого учня та колеги Романа Осінчука, який разом з ним переночував в якомусь складському приміщенні на території медінституту. А в цю ніч більшовики покинули Львів.

Під час німецької окупації професор М.Панчишин в уряді УНР Ярослава Стецька проголошений віце-прем'єром з питань охорони здоров'я, але після ліквідації німецькими окупантами акту відновлення української державності, Мар'ян Панчишин відходить від політичної діяльності, зосереджується над збереженням молоді української вищої медичної школи. У 1942 р. вдалося відновити заняття, медінституту під вівіскою німецьких „фахових курсів“, програма яких не відрізнялась від університетської. Йшла боротьба за збереження кадрів та підготовку молодих медичних фахівців. Навчання на вищих студіях звільняло молодь від вивезення на важкі роботи до Німеччини. І тим Мар'ян Панчишин врятував багатьох українських медиків. Багато студентів проявили себе як здібні лікарі.

Осінь 1943 р. була сумна для українського Львова. Українські професори почали отримувати погрози від терористичних загонів Армії Крайової, вбитий був проф. Андрій Ластовецький — енергійний помічник проф. Панчишина при організації медінституту. Погрози почав отримувати і проф. Панчишин. В перших днях жовтня проф. Панчишин, перевтомлений працею і нервовою напругою, важко занедужав. Митрополит Андрей Шептицький, пацієнт і приятель проф. Панчишина, запросив його в Святоюрські палати, де він мав захист. 9 жовтня 1943 р. проф. Панчишин помер від інфаркту серцевого м'яза. 13 жовтня 1943 р. похований на Личаківському цвинтарі. Україна втратила видатну людину вченого, лікаря, патріота, організатора лікарської української громади. Галичина була в жалобі.